

HÉLÈNE ROMANO

Când mama e absentă

Suferința în relația mamă-copil

Traducere din limba franceză de
Alina Popescu

Editori:

SILVIU DRAGOMIR

VASILE DEM. ZAMFIRESCU

Director editorial:

MAGDALENA MĂRCULESCU

Design și ilustrație copertă:

FABER STUDIO (ADELINA BUTNARU)

Redactare:

SOFIA-MANUELA NICOLAE

Director producție:

CRISTIAN CLAUDIU COBAN

Dtp:

RĂZVAN NASEA

Corectură:

OANA APOSTOLESCU

DUȘA UDREA-BOBOREL

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

ROMANO, HÉLÈNE

Când mama e absentă : suferința în relația mamă-copil / Hélène Romano ; trad. din lb. franceză de Alina Popescu. - București : Editura Trei, 2023

Conține bibliografie

ISBN 978-606-40-1744-4

I. Popescu, Alina (trad.)

159.9

Titlul original: Quand la mère est absente: Souffrance des liens mère-enfant

Autor: Hélène Romano

Copyright © ODILE JACOB, 2021

Copyright © Editura Trei, 2023

pentru prezenta ediție

O.P. 16, Ghișeul 1, C.P. 0490, București

Tel.: +4 021 300 60 90 ; Fax: +4 0372 25 20 20

e-mail: comenzi@edituratrei.ro

www.edituratrei.ro

ISBN: 978-606-40-1744-4

Cuprins

9	Cuvânt-înainte
15	Capitolul 1. Ce înseamnă că te naști mamă
16	Idealizarea maternității: riscuri și suferință
25	Cum devine cineva mamă?
29	Ce înseamnă să devii o mamă suficient de bună
35	Când o transmitere traumatică umbrește nașterea
40	Scurtă tipologie a mamelor care se poartă rău cu copilul sau îl abuzează
41	În registrul nevrozelor
43	În registrul perversiunilor
47	În fața psihozei
51	Întreșeserea legăturilor
53	Capitolul 2. Mamele rănite de viață
53	Stres, extenuare și treceri la act
54	Încărcătura mentală a mamelor
55	De la epuizare la gestul violent
60	Depresie, doliu și închidere în suferință
61	Când își face loc tristețea...
74	Atunci când angoasa doliului devine sufocantă
82	De ce „renunță” unele femei la copil?
83	O întâlnire imposibilă
84	O problemă de viață și de moarte
86	Să crești după abandon

6	91	Capitolul 3. Mamele abuzate
	91	Urmările abuzurilor din copilărie
	94	Drama violențelor conjugale
	94	Sarcină cu risc
	95	Când violența se întoarce împotriva copiilor
	98	Cum să le protejăm mai bine pe aceste mame și pe copiii lor
100		Impactul violului
	101	Ce spune legea?
	103	Legături aflate în suferință
108		În alte locuri și la noi
	113	Capitolul 4. Mame „inadaptate“
	115	Carențe afective severe
	118	Tulburări psihiatrice majore
	118	Mamă alcoolică
	123	Droguri și dependență
	126	Stranietatea psihotică
	133	Capitolul 5. Mamele abuzive
	134	Violențe multiple
	137	Violențe psihologice
	139	Violențe fizice
	143	Violențe sexuale
	146	Neglijențe grave
	148	Procesul psihic implicat
	155	Capitolul 6. Mamele criminale
	155	Mamele incestuoase
	157	Diferitele profiluri cunoscute
	163	Care sunt consecințele asupra copilului?
	164	Mamele incestuale
	167	Mamele careucid
	168	Uciderea unui bebeluș
	178	Uciderea unui copil
	185	Cum să înțelegem astfel de acte

189	Capitolul 7. Mamele care nu-și protejează copilul	7
192	Impactul dezvăluirii	
198	Reacțiile materne după dezvăluirea faptelor	
201	Mamele securizante și „suficient de bune“	
204	Mamele ambivalente	
207	Mamele privatoare, temătoare și nesigure	
208	Ce e de făcut?	
213	Capitolul 8. Să te construiești în ciuda neajunsurilor mamei	
214	Îmblânzirea experienței trăite	
215	Depășirea traumei	
218	Reaproprierea propriului corp	
219	Eliberarea de acapararea parentală	
223	Construirea unei rețele reziliente	
224	Crearea unor legături de încredere	
226	A da sens	
227	Decizia de a supraviețui	
228	Să înveți să te suportți și să fii bine cu tine	
230	Să îndrăznești să te vezi părinte	
231	Dezidealizarea propriei mame	
243	Capitolul 9. Ajutorul specialiștilor	
243	Îngrijiri specifice	
244	Ce fel de îngrijire se recomandă pentru copii?	
248	Când mamei îi este impus tratamentul...	
250	Alte piste în privința relației mamă-copil	
254	Un travaliu de ansamblu împreună cu părinții?	
260	Intervenienți mai bine formați	
260	Conceperea unui soclu comun de formare	
261	Încurajarea relațiilor dintre profesioniști și instituții	
262	Să învățăm să reperăm și să evaluăm	
263	Să învățăm să fim afectați fără să fim contaminați	
267	Să facem mai bine cunoscute resursele administrative și judiciare	
271	În concluzie	
273	<i>Bibliografie generală</i>	

Cuvânt-înainte

Există cărți cu tematică ușoară, consensuală, în care subiectul abordat nu ne dă prea mult peste cap reprezentările, valorile, certitudinile. Acestea sunt cărți liniștitoare, care ne creează iluzia unei vieți fără prea multe șocuri sau tulburări sau care, în caz de probleme, ne propun căi de acțiune aparent facile. Ca și cum viața ar fi lină, simplă sau liniștită și orice poate fi depășit.

Și apoi există realitatea sau, ca să spunem așa, anumite realități care deranjează, pe care preferăm să nu le știm și să le ignorăm, pe care le credem rarisime sau pe care le trecem sub tăcere, deși sunt trăite de numeroase persoane, în timp ce rămân singure cu propria disperare, cu un sentiment de strănietate și care nu se recunosc în acele cărți care îndulcesc viața. Căci existența este făcută din bucurii și clipe minunate, dar are și partea ei de umbră și de violență. E ceva ce uităm adesea, de unde și descumpănirea când avem de-a face cu ea. Există, de exemplu, secrete de familie, minciunile „spre binele nostru”, tabuuri despre care societatea nu vorbește, ca și cum faptul de a nu vorbi ar putea să ne apere de ele. Dacă așa ar sta lucrurile, am ști, cu siguranță...

Problema mamelor care-și rănesc copiii face parte dintre temele care deranjează, în aceeași măsură în care fascinează. Să fii mamă pare simplu, atât de ușor, ba chiar natural sau înnăscut. În reprezentările noastre colective occidentale, o femeie care devine mamă, în mod natural sau prin adopție, trebuie neapărat să simtă afecte pozitive față de copilul ei și să cunoască aproape instinctiv gesturile și cuvintele potrivite pentru ca acesta să poată să crească senin. Ea știe din start cum să schimbe un scuteț, să acorde îngrijiri, să îmbăieze, să hrănească și să liniștească bebelușul când acesta simte disconfort, să-l adoarmă fără probleme, să-l ajute să crească, să fie răbdătoare ca să-i explice lumea înconjurătoare, iar după ce crește, să-i răspundă la neîncetatele întrebări. Pe scurt, nu este necesar un manual cu instrucțiuni, un ghid sau o carte de rețete despre maternitate: să fii mamă este de la sine înțeles, e accesibil fiecărei femei. Mamele știu, pur și simplu. Știu să facă față micuțului care depinde complet de ele. Iar tot ceea ce, mai târziu, îi va permite să-și întindă rădăcinile în viață, să găsească un sens existenței și să se proiecteze în viitor decurge din forța acestei legături pe care ele o creează atât de natural ca prime figuri de atașament.

Dacă o astfel de perspectivă este ușor de imaginat în țara ursuleților de pluș, cotidianul este cu totul altul în realitate, chiar dacă rămâne dificil de admis, în ciuda tuturor studiilor publicate pe acest subiect. De fapt, în realitate, să fii mamă înseamnă să-ți vezi viața profund și definitiv schimbată de o mică ființă care, teoretic, ar trebui să fie *prioritatea* de acum înainte. Cu siguranță, majoritatea femeilor își doresc ce e mai bun pentru bebelușul lor și speră să-i poată acorda și oferi toată dragostea, toată atenția, protecția, înțelegerea și recunoașterea de care are nevoie. Însă, dincolo de bunele intenții, nu este ușor să

fii părinte, căci asta ne trimite la intimitatea cea mai profundă a poveștii noastre de viață, la nucleul a ceea ce ne constituie, astfel că putem să ne trezim că repetăm inconștient cu copilul nostru singurul mod de relaționare pe care îl cunoaștem și pe care l-am trăit noi înșine atunci când eram mici. Or trebuie să fii disponibilă când micuțul este morocănos sau bolnav, să faci nopți albe ca să te ocupi de el, să nu te enervezi când plânge și nu reușești să-l liniștești, să lași de-o parte preocupările de timp liber și activitățile de adult ca să te pliezi pe ritmul lui, să fii capabilă să faci doliul bebelușului imaginar pe care ți-ar fi plăcut să-l ai și care este atât de diferit uneori de cel din realitate, să te asiguri că nu riscă să se rănească pe măsură ce crește, să știi să descifrezi ceea ce nu reușește să spună în cuvinte, dar exprimă prin dureri...

Nu există un manual de instrucțiuni „livrat” cu bebelușul la naștere și fiecare va trebui să se descurce cu ceea ce este, cu povestea proprie de viață, cu trecutul său, cu prezentul, cu resursele sau cusururile proprii. Când devii părinte, fie că ești bărbat sau femeie, ți se schimbă statutul. Așa ceva nu este ușor de improvizat, ci presupune, din contră, reajustări psihice și afective profunde, care vor sta la baza relației stabilite cu copilul. În ceea ce privește mamele, căci ele sunt subiectul acestei cărți, fiecare trebuie să învețe cum poate rolul de mamă, o funcție esențială și complexă. Să fii mamă și să fii femeie nu sunt sinonime, iar dacă, în trecut, existența sprijinului familial putea fi un ajutor pentru tinerele mame, femeile din ziua de azi învață tot mai des pe cont propriu cum „să devină mame”, să gestioneze ambivalența iubirii pentru copil sau să suporte procesele psihice activate în ele și care le oglindesc pe cele prin care trece bebelușul.

Într-o epocă în care trebuie să fii „perfect”, nu este de bonton să te îndoiești de iubirea mamelor, de bunăvoința lor naturală sau de competențele lor înnăscute. L-aș putea amăgi pe cititor propunându-i încă o carte despre fericirea maternă, idealizând această funcție și beatificând acest statut. Ar fi ușor, însă mai puțin util decât să descriu cum arată realitatea a mii de copii care nu au avut norocul să aibă o „mamă de revistă” sau, pur și simplu, o mamă care să-i vegheze și să aibă grijă de ei. Intenția mea nu este să judec sau să le pun totul în cârcă mamelor care sunt absente psihic și care le fac rău copiilor, ci să încerc să înțeleg de ce nu au putut stabili o legătură constructivă cu ei și să vorbesc despre modurile cele mai bune de a fi alături de copiii tăi.

Nașterea este universală, însă doar femeile sunt capabile să poarte o viață în ele și să-i dea naștere, ceea ce implică probleme foarte specifice. Deoarece să fii mamă nu este ceva atât de simplu, iar vulnerabilitatea maternă poate exista, am ales să dedic această carte felului în care o mamă devine psihic mamă și dificultăților, uneori foarte grave, care se pot manifesta în relația unei mame cu copilul ei. Am hotărât să abordez acest subiect fără tabuuri, cât mai realist: un proces trăit diferit de fiecare femeie, cu momente de mare fericire și împlinire sau cu suferințe care pot duce la consecințe de multe feluri, printre care maltratări sau chiar uciderea copilului.

Această carte nu abordează, așadar, maternitatea în general, ci anumite relații mamă-copil foarte specifice, cele care produc suferință copilului și, în unele cazuri, maltratări grave. Acestea fiind spuse, voi începe prin a evoca pe scurt evoluția locului mamelor în societatea noastră, apoi voi descrie ce înseamnă pe plan psihic să fii mamă și cum se stabilește conexiunea dintre

mamă și copil. Vom putea astfel înțelege mai bine ce poate afecta această legătură atunci când e perturbată de anumite suferințe. Nu vom scăpa din vedere altă realitate, mai puțin frecventă, dar care există totuși, cea a mamelor care își rănesc intenționat copilul, se poartă rău cu el, îl maltratează sau chiar îlucid. Acestea sunt situații care deranjează și care sunt rareori abordate, deși sunt trăite de mii de copii care vor deveni poate într-o bună zi părinți și care vor fi copleșiți de trecutul de suferință care va veni peste ei, fără să poată vorbi despre asta sau fără să cunoască motivele pentru ceea ce au îndurat. În final, voi vorbi despre ceea ce poate servi drept suport al rezilienței pentru cei și cele care nu au avut norocul să aibă o mamă „suficient de bună”. O precizare: toate situațiile relatate în carte sunt reale, doar prenumele persoanelor în cauză au fost schimbate.

Dacă o mamă și-a rănit copilul, el trebuie să învețe să trăiască și să crească în ciuda acestui fapt. Unii reușesc mai mult sau mai puțin ușor, alții, în schimb, o să sufere pe termen lung din cauza acestei răni provocate de mamă. Din fericire, psihoterapia copiilor respinși sau abuzați ne permite în prezent să știm că există o viață dincolo de suferințele îndurate. Obiectivul acestei cărți este acela de a-i ajuta pe toți cei care au suferit de „rău matern”¹, care n-au avut mamă, care au avut o mamă absentă psihic, o mamă care nu a fost iubitoare și protectoare să conceapă că o asemenea viață e posibilă. Pentru asta, au nevoie să înțeleagă de ce mama lor nu a putut stabili acest gen de relație cu ei. Au nevoie de asta ca să se poată elibera de vinovăția care îi macină de cele mai multe ori, ca să poată să-și dea voie să trăiască și, de ce nu, să devină adulți și să aibă la rândul lor copii.

---

¹ *mal de mère* în franceză, în original.

14 Niciun copil nu-și va putea repara părinții. Doar adulții pot să evite să-și facă copilul să sufere, în special dacă reușesc să repare copilul suferind care poate au fost ei, însă pentru asta trebuie să poată și să vrea.

Ce înseamnă că te naști mamă

Conform definiției din dicționarul Larousse, „o mamă este o femeie care a adus pe lume sau a adoptat unul sau mai mulți copii”. Nimic mai simplu, ne-am putea gândi, și totuși, nimic mai complicat. Întrebarea ce este o mamă se înscrie în dimensiunea socială, politică, culturală, medicală, psihologică și antropologică a femeii. Altfel spus, folosindu-ne de formularea lui Yvonne Knibiehler, istorică a maternității, funcția maternă organizează sau condiționează cetățenia femeilor. Actul administrativ prin care se stabilește că o femeie este mamă din punctul de vedere al stării civile, adică are un copil, trebuie diferențiat de capacitatea ei psihică de a fi mamă pentru acel copil. Nimic și nimeni nu poate înlocui o mămică, un tătic, adică un părinte în sensul psihic al termenului, capabil să liniștească, să-și protejeze copilul și să-i construiască o stimă de sine bună. Iar acest maternaj psihic este o funcție care nu există decât pentru că mama îl dorește, pentru că ea hotărăște asta și pentru că este capabilă să-l facă, nicidecum din rațiuni instinctuale sau din predispoziții biologice înnăscute.

Idealizarea maternității: riscuri și suferință

Locul mamelor în societatea noastră a evoluat de-a lungul secolelor, după cum și cel al tatălui s-a schimbat. În prezent, constatăm un decalaj clar între idealizarea politico-mediatică a maternității, care rămâne foarte puternică, și realitatea acestei aventuri. Să ai un copil și să-l educi este, într-adevăr, un parcurs care este oricum, numai simplu nu. Poate fi sursa unor bucurii minunate, dar și a unor probleme. Exceptând anumite situații foarte speciale, nu este nici corvoadă, nici infern cotidian. Nu este nici un tărâm de basm zi de zi, nici cel al unei înfloriri extreme garantate. A deveni mamă nu este ceva care se întâmplă spontan fără dificultăți, iar dacă societatea noastră ar accepta realitatea maternității în loc să adere la reprezentarea mitică a mamei ideale, atunci femeile, și mai ales copiii, ar fi scutite de multe suferințe.

Luând parte la valorizarea fără limite a maternității, până la comercializarea sarcinii și crearea copiilor-regi, lăudând abnegația maternă sau funcția de *superwoman* (femeia capabilă să asigure tot: copii, viață de cuplu, organizarea cotidianului, carieră), acceptând multiplicarea intervențiilor chiar cu riscul „patologizării” faptului de a fi însărcinată, ascundem, de fapt, atât riscul asociat cu a fi mamă, cât și efectele uneori dăunătoare ale pasiunii materne. Femeile se găsesc adeseori prinse în capcana discursurilor care beatifică narcisismul parental, în principal matern, și dedicarea nelimitată față de copii. Asta nu poate să ne facă decât să ne punem întrebări despre sensul pe care-l dăm în prezent nașterii și capacităților mamelor de a-și purta psihic copilul și de a-l introduce în viață ajutându-l să crească. Or această sacralizare a relației mamă-bebeluș duce la mitul

instinctului matern, un adevărat capital pentru cei care teoretizează idealizarea legăturilor materne; în cele din urmă, acest lucru ne împiedică să ne gândim la dificultățile întâmpinate de mame și să prevenim drame și multe suferințe.

Spre deosebire de aceste reprezentări care, uneori, nu sunt foarte departe de idolatrie, actualitatea ne amintește constant, prin diverse fapte sordide, că realitatea este diferită. Astfel, există mame care-și rănesc copilul prin indiferență, prin cuvinte sau gesturi, prin zgâlțâieli sau neglijențe, lovituri sau insulte, respingere sau exigență exagerată, prin agresiuni sexuale. Există chiar și mame care-lucid, în unele cazuri în primele luni de viață, sau care lasă să fie omorât de un partener violent, într-o indiferență totală. Există acte din viața de zi cu zi care nu ridică întrebări nimănui și altele care sunt pe prima pagină a ziarelor. Există violențe subtile care distrug lent un copil, ca o otravă care acționează de-a lungul anilor, și altele care îl nimicesc în câteva secunde. Actul criminal nu este apanajul bărbaților, însă rămâne greu de conceput în ziua de azi în cazul în care e comis de o femeie.

În drumul femeii către statutul de părinte, există cu siguranță pericole și momente dificile, uneori încercări și rupturi (boală, doliu, accident, despărțire amoroasă, pierderea locului de muncă sau burn-out, migrare, izolare familială) care pun în dificultate resursele personale necesare pentru a fi suficient de disponibilă psihic pentru copil. Pot exista și patologii psihiatrice anterioare maternității, mame care decompensează fix în acest moment, altele cu conduite dependente sau prea deprimare ca să se ocupe bine de copil. Alte situații duc la un maternaj haotic: violențe conjugale, femei izolate, fără cel mai mic reper sau fără cea mai mică susținere. Și mai există și acele mame care maltratează,

18 insultă, umilesc, resping, privează de îngrijiri, lovesc, violează copilul și care, în unele cazuri, ajung să-lucidă. În aceste cazuri nu mai există deloc alteritate. Raportul cu copilul se înscrie în dinamica mortiferă a unei legi de tipul totul sau nimic: ori el, ori eu. Oricum, pentru aceste femei nu există un loc pentru a-și imagina copilul, după cum nu există vreun loc nici ca să se gândescă la ele însele ca la niște mame.

În Franța există acest paradox constatat de mulți specialiști: sarcinile sunt din ce în ce mai bine urmărite, mortalitatea infantilă devine rară, dreptul femeilor se apropie de cel al bărbaților, însă mamele par să se simtă din ce în ce mai rău, ca și cum presiunea societății în privința lor ar fi prea puternică, într-atât neagă complexitatea acestui proces. Să fii mamă este o realitate care nu s-ar putea manifesta printr-o perfecțiune de fiecare clipă. Recunoașterea locului atât de delicat al mamei în construcția psihică a copilului, descrierea infinitei complexități a procesului care duce la căpătarea statutului de mamă sunt esențiale pentru a înțelege toate situațiile în care o femeie nu poate sau nu vrea să fie pentru copilul ei acea mămică pe care el să se poată baza. Departe de misticismul sau de ideologia liniștitoare a maternității, specialiștii știu că viața de zi cu zi cu un copil nu este mereu floare la ureche, iar unele dificultăți pot face dificilă stabilirea unor relații line sau menținerea lor în cazul în care existau dinainte. Suferința în relația cu mama poate duce la o asemenea greutate existențială, încât copilul suferă pe plan psihic, iar în unele cazuri moare din cauza incapacității mamei de a asigura rolul de mamă. În relația mamă-copil intervin, desigur, toți ceilalți factori care acționează asupra mamei, copilului, relațiilor dintre ei. Abordarea mea nu exclude nici tații, nici anturajul, care sunt la fel de indispensabili atunci când

analizăm dinamica psihoafectivă a copilului sau a mamei. În această carte, am ales totuși să mă ocup de explorarea dimensiunii mamă-copil, care este în sine foarte complexă.

Lipsa de iubire a mamelor există, la fel ca și greutățile lor. Unele pot comite acte de violență punctuale sau pot repeta atitudini și cuvinte care rănesc. În cazuri extreme, se întâmplă să-și distrugă sau să-și omoare copilul. Comise de cele care ar trebui să fie *figura* protectoare prin excelență, aceste crime confruntă societatea noastră cu ceva insuportabil și de neînțeles. Întrucât trebuie găsite explicații care liniștesc, ca să putem da un sens acestui act intolerabil, ne grăbim să fluturăm explicația tulburărilor psihiatrice, a curențelor cognitive, a precarității materiale, a stilurilor educative sau culturale particulare. Ele liniștesc, însă oricare ar fi motivele relelor tratamente, nu trebuie să uităm faptul că un copil, oricât de mic ar fi, este un subiect care, ca să existe, trebuie să se înscrie într-un registru simbolic și să existe în viața psihică a părinților; dacă aceștia nu pot face asta, atunci cei care îl asistă trebuie să-i dea existența psihică, ceea ce nu se poate face dacă îl reducem la acțiunile la care a fost supus. Altfel spus, a-i îngriji pe acești copii care nu au avut o mamă, ci doar o femeie care nu a știut cum să investească în funcția de mamă înseamnă a-i susține astfel încât ei să se poată construi în ciuda absenței acestui reper fundamental. Este foarte dureros, însă posibil dacă nu le reducem identitatea la una de copii respinși sau abuzați.

Puiul de om se naște complet dependent de atenția adulților care au grijă de el, iar această dependență nu este doar fiziologică (să fie hrănit, schimbat, îngrijit), ci și psihică (emoțională, afectivă). Vulnerabil fiind, acesta suscită trăiri de tot felul și activează modelele de care și părinții săi au avut parte: ambivalența

20 iubirii parentale, opoziție între străin și familiar, fascinație și oroare, asemănări și deosebiri. Altfel spus, procesul psihoafectiv pe care-l presupune faptul de a fi părinte se sprijină pe trecutul mamei sau al tatălui, pe relațiile din trecut cu propriii părinți și pe organizarea prealabilă a propriei personalități. Ca să rămână total prezenți și disponibili pentru micuț, părinții trebuie să fie capabili să-și imagineze intersubiectivitatea la care sunt expuși odată cu nașterea copilului. Într-o primă fază, un bebeluș suscită inconștient la adult o imagine interioară ideală, a cărei dimensiune narcisică e foarte importantă. Or de obicei se presupune că atitudinea părinților și în special a mamei este protectoare și binevoitoare, însă realitatea e mai complicată. Departe de reprezentările idealizante fluturate de societatea noastră, primele interacțiuni dintre un bebeluș și părinții săi au loc pe o scenă unde violența fundamentală este „naturală și instinctuală” (Bergeret, 1984, 2008).

A fi băiat nu este totuna cu a fi fată. Această diferență sexuală, fundamentală și ireductibilă nu ține doar de criterii anatomice și biologice, ci depinde și de conștiința timpurie pe care o are copilul despre această diferență. Fiecare familie, fiecare educație, fiecare perioadă, fiecare religie, fiecare cultură le acordă fetelor și băieților funcții specifice care servesc la reglarea funcționării în sânul grupului social, plecând de la reperele simbolice care le sunt transmise. Fetița și băiețelul sunt astfel prinși foarte devreme în reprezentările părinților, transmise adeseori în mod inconștient. Asta le permite să înscrie diferența biologică într-o dimensiune simbolică și imaginară, ceea ce creează efecte structurante și umanizante în raportul cu ei înșiși și cu ceilalți.

În privința fetelor, diferența se construiește foarte devreme pe baza faptului că trupul lor este făcut ca să poarte viață.